

Wittoch, Zdeněk

Pokus o příspěvek k onomasiologii a struktuře jazyků jihovýchodní Evropy

In: *Studia Balkanica Bohemoslovaca. II, (Příspěvky přednesené na II. celostátním balkanistickém symposiu v Brně 28.-29. května 1974)*. Dorovský, Ivan (editor). Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1976, pp. 335-351

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/121252>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENĚK WITTOCH

POKUS O PŘÍSPĚVEK K ONOMASIOLOGII A STRUKTUŘE JAZYKŮ JIHOVÝCHODNÍ
EVROPY

1. Vhodným východiškem nám bude materiál z dákoromunštiny, jazyka románského a balkánského zároveň.^{1/} Rozhodující pro celý jeho vývoj jsou dvě protichůdné tendence: Jedna zesiluje jeho romanitu /tendence romanisující/, druhá podporuje jeho balkanitu /tendence balkanizující/, zvětšení vlivu jedné znamená zeslabení druhé. Lze mluvit o třech druzích romanity: primární, tj. původní římské /resp. vulgárnělatinaké/, sekundární, tj. vytvořené teprve v rumunštině; terciární, tj. převzaté z jiných románských jazyků /např. franštiny/ anebo z latiny spisovné. Sekundárně románské prvky nemusají být románského původu; např. slovo cerneală vzniklo připojením slovanakého sufixu -eală k slovanakému kořeni cern-. Obě části slova už byly v rumunštině natolik zdomácnělé, že z nich mohli Rumuni utvořit slovo nové, cerneală, právě tak jako např. z římského kořene alb- a římského sufixu -iu utvořili slovo albin. To znamená, že jak cerneală, utvořené z prvků slovanakých, tak albin, vzniklé z prvků římských, jsou slova původu rumunského. /K řešení těchto otázek nejvíce přispěl Emil Petrovici.^{2/}

Vzájemné působení balkánských jazyků na sebe začalo dávno před příchodem Římanů, resp. před romanizací obyvatelstva Balkánského poloostrova. A tak v nynější rumunštině máme jednak balkanizmy z doby p f e d romanizací Dákl, jednak balkanizmy z doby p o začátku romanizace /prvky původu slovanakého, novofeckého aj./.^{3/} K těmto posledním můžeme - ale nemusíme - počítat také

vliv maďarštiny.

2. Po tomto úvodu se obrátíme k vlastnímu tématu referátu, tj. k o z n a ě o v á n í b a r e v /jakožto vlastností, ne substancí/. Nejprve budeme do onomasiologické oblasti každé základní barvy /červené, modré, bílé aj./ zahrnovat i její různé odstíny /např. rumělkovou, fialově modrou apod./, tak jak to dělá běžná neodborná řeč. V dalších oddílech rozlišíme termíny pro barvy lomené od termínů pro nelomené, příp. spektrální barvy,^{4/} až do té míry, do jaké nám to denotační přesnost doložených termínů dovolí. /Vždyť individualita řeči se jeví také v její barevné škále, která je mnohdy pro onu řeč charakteristická./ Z materiálů uvedeme minimum, z vývodů a závěrů jen nejpodstatnější věci.

Hlavním pramenem pro výběr slovního materiálu /tj. pro terminologii barev/ nám byl Dictionarul limbii romine moderne, Bukurešť 1958.

3. Začneme onomasiologickou oblastí barvy č e r v e n é i s jejími hlavními odstíny, kterých je - podle našeho názoru - osm. Termínů pro červenou barvu je 50 /podle našeho zjištění/, z toho 44 původu románského /primárních, sekundárních i terciálních/. Zbývajících 6 termínů /tj. 12%/ jsou balkanismy /původu slovanického, tureckého a řeckého/, pět z nich však má jen omezenou platnost v řeči: jsou totiž buď vzácné nebo zastaralé anebo dialektické; pouze slovanické rumen "ruměný" je v řeči častější. To znamená, že balkánský vliv tu ve skutečnosti nedosahuje ani deseti procent. /Abychom docílili větší přesnosti v číselných údajích, nepočítáme za zvláštní termíny ani pouhé jejich obměny /např. purpur místo purpură, narangiu místo naranziu aj./ ani adjektiva

substantivizovaná /např. obojrodé substantivum alb "běl, bílé", obojrodé substantivum verde "zelen, zeleno, zelené"/ /. Nejdůležitější vůbec v oblasti "červený" je tzv. "klíčový" termín rogu adj. "červený", původu římského, který označuje základní pojem celé oblasti.

Římské slovní kmeny rog-, singer- a balkánský kmen rumen- vytvořily řadu odvozenin, a to zvláště kmeny primárně románské: rogatic, a se inrogi, singeros, a singera a mn.j. Rogu vytvořilo i frazeologii /rogu ca focul aj./^{5/} Tyto jevy dotvrzují, že uvnitř oblasti "červený" jsou romanismy pevněji zakořeněny v soustavě lexika a že jsou plodnější než balkanismy.

Významový odstín této onomasiologické oblasti, totiž "růžový, světle červený", nemá žádný tzv. "klíčový" termín, zato však velkou terminologickou rozmanitost. Z celkového počtu 11 termínů jsou 3 přímé /převzaté z turečtiny a moderní řečtiny: ghiur-ghiului, pembe, profir/ a 2 balkanismy nepřímé /t.j. sekundární romanismy, utvořené od balkánských kmenů: trandafir-iu, profir-iu/. - V onomasiologickém úseku "růžový" pronikání balkanismů mezi starší prvky románské nenašlo silnější odpor, protože - jak jsme řekli - v tomto úseku neexistoval žádný základní solidně zakořeněný termín. Proto sem ještě dodatečně, jako poslední vrstva, mohlo vniknout francouzské adjektivum roz, které však se už morfologickému systému rumunštiny nepřizpůsobilo: zůstalo invariabilní, neměnné, s příznakem cizoty.^{6/} Zato jeho odvozeniny rozalb, roziu, rozatic se cítí už jako slova zcela zdomácnělá, takže se i morfologicky obměňují podle rodu, pádu a čísla.

Onomasiologickou oblast barvy z e l e n é vyplnily celou "klíčový" termín římského původu verde "zelený" a jeho odvozeniny.

Má 12 termínů /podle našeho zjištění/. Je to jediná dokonale románská ze všech barevných oblastí; nemá totiž vůbec žádné slovo nerománské, a tedy ani jeden balkanismus. Čtyři odvozeniny od verde přesahují rámec terminologie barev /např. verzătură fam. "zelené ovoce"/. Silně rozvinutá derivace i frazeologie ukazují, že římské verde hluboko vrostlo do struktury jazyka.^{7/}

Z 22 termínů oblasti " ž l u t ý " je 19 románských a pouze 2 až 3 balkánské /turecké limoniu "citrónové žlutý", samaniu "slámově žlutý", případně i maďarské garg "plavý"; jsou to vesměs jen slova vzácná a dialektická/. Zato však od slovanského kmene plav-/plāv- se vytvořily 4 rumunské derivace: plăvan, plăviu aj. To ukazuje, že síla vlivu slovanského /a tedy i balkánského/ byla v minulosti větší než dnes.^{8/}

Také v oblastech "modrý", "oranžový", "bílý" a "černý" je balkánský vliv jen slabší: " M o d r ý " má z 25 termínů pouze jeden balkanismus, vzácné pătlăginiu "mající barvu lilku", převzaté z turečtiny. Oblast " o r a n ž o v ý " má jeden ze svých 2 termínů, vzácné șofrăniu, odvozen od základu slovanského. /Je to tzv. balkanismus nepřímý čili druhotný./ Oblast " b í l ý " má z 56 termínů 55 románských /nejdůležitější z nich je římské "klíčové" alb s asi 35 odvozeninami, což znamená výjimečně silnou pozici románského termínu/ a pouze jediný přímý balkanismus, slovanšské băl, které je nařto jen dialektické; zato však vytvořilo 10 odvozenin a dost rozvinutou frazeologii. To by svědčilo o tom, že slovanský vliv byl v minulosti silnější než dnes. Také v onomasologické oblasti " č e r n ý " je z jeho 16 termínů jen jediný přímý balkanismus, a to lidové cerni "černití", původu slovanského. Ostatní termíny jsou všechny románské, v čele s

římakým "klíčovým" termínem negru "černý", bohatým na odvozeniny i frazeologii. A face albul negru "dělat z bílého černé" nebo a stringe bani albi pentru zile negre "schránět peníze pro špatné časy" apod. ukazují, že v lexikálně-sémantické soustavě slovní zásoby je protiklad 'černý - bílý' pevně zakořeněn. Sloveso a cerni vytvořilo 2 odvozeniny, které jsou důležitější než mateřské sloveso samo. Proto je pravděpodobné, že pozice tohoto balkanismu v řeči byla dříve pevnější než nyní.

Přicházíme k oddílu barev lomených /tj. smíšených s šedou/. V oblasti "hnědý", "šedý" a "rezavý až žlutohnědý" vidíme významovou i terminologickou neurčitost, neustálenost; ústřední "klíčový" termín tu vesměs chybí. Balkánský vliv je zato většinou silnější než v oblastech předešlých. - V oblasti " h n ě d ý " z 11 termínů jsou 2 balkánské, a to murg "tmavohnědý" z doby před romanizací předků nynějších Rumunů /srv. albánské 'murk/murg-'/^{9/} a slovenské smead. Murg má bohatě rozvinutou derivaci i frazeologii /např. murguț, a inmurgi aj.; pagte, murgule, iarba verde "to si počkáš." apod./; je daleko pevněji zakořeněn v rumunské "langue" než smead, které má jen 2 odvozeniny. Význam adjektiva murg se omezuje na koně a dobytek; to není náhodné při dávném pěstování těchto zvířat na Balkáně.^{10/} - Z 15 termínů oblasti " š e d ý " jsou 3 balkánské, a to dva slovenské /sur, siv arch./ a jeden tuřecký /bozafer arch./; sur vytvořilo i odvozeniny. - Nejslabší balkánský vliv je v oblasti " r e z a v ý , ž l u t o h n ě d ý "; jediný balkanismus u 10 termínů je slovenské rus, které je nadto zastaralé /a údaje rumunských slovníků ukazují, jak jeho pozice v řeči je stále vratší/.^{11/}

U zbývajících tří oblastí jednoduchých barev, které mají do-

hromady pouze 10 termínů, balkanismy přímé /čili primární/ neexistují. Jde o r ů ž o v o - f i a l o v o u., oblast barev k o v ů a rámcovou oblast v y b l e d l ý, v y r u d l ý. Lze tu prokázat jen dva balkanismy nepřímé, resp. druhotné: romanismus liliachiu "šefíkový" je totiž vytvořen od tureckého základu 'leylāk', oțeliu "ocelové barvy" zase od slovanského 'oțel'.

Přicházíme k poslední onomasiologické oblasti: K o m b i - n a c i d v o u n e b o v í c e b a r e v označuje asi 25 termínů, z nichž 6 jsou přímé /tj. primární/ balkanismy: 5 je slovanakých /braz, dial.pistru aj./, 1 turecký /adj. ceacir "mající každé oko jiné barvy"/. Kromě toho odvozením od slovanských termínů pestr- a pistr- vzniklo nejméně 12 balkanismů tzv. nepřímých, sekundárních. Je patrné, že vliv balkánský je v této onomasiologické oblasti daleko větší než v kterékoli jiné: asi čtvrtina termínů jsou balkanismy přímé, o nepřímých ani nemluvě. Balkanismy vytvořily i frazeologii: např. a cunoaște pe cineva ca pe un cal braz "znát někoho jako falešný peníz" /doslovně: "... jako koně s bílou lysinou na čele"/.^{12/} Balkanismy označují především barvy lomené a kombinaci bílé s černou s lomenou barvou. Slovanaké prvky pronikly zvláště do onomasiologických úseků "strakatý" a "pestrý". Silný vliv mělo pěstování dobytka i koní a pastevectví, prastaré zaměstnání obyvatelstva Balkánského poloostrova.^{13/}

Úhrnný počet termínů pro barvy, které jsme zjistili, je asi 250 až 260. Z těch asi 220 až 230 je původu r o m á n a k é h o /88 až 89%/. Ze všech nejdůležitější jsou tzv. "klíčové" termíny pro základní barvy /"červená", "zelená", "žlutá", "modrá", "bílá", "černá"/, pocházející z římské latiny: roșu, verde, galben, albastru, alb, negru. - Termínů původu b a l k á n s k é h o

je 24 nebo 25, tj. méně než 10%. Ve skutečnosti jejich význam v řeči je ještě mnohem menší, a to ze dvou důvodů: Jednak asi dvě třetiny z nich jsou jen vzácná, zastaralá, lidová nebo dialektická, jednak nemají vůbec "klíčových" termínů. A tak celkový podíl termínů románských můžeme odhadnout bez přehánění na 90 až 95 %.

4. Za ještě důležitější - pro posouzení významu balkanismů v řeči - než je pouhé sčítání termínů považujeme z j i š t ě -
 ě i p r o d u k t i v i t y k m e n ů p ů v o d u b a l k á n s k é h o i
 románského.

Z k m e n ů b a l k á n s k ý c h v y t v o ř i l y n a j h o j n ě j š í
 derivací základy původu slovanského /běl-, pestr-, rumen- aj./
 a starý kmen murg-. Vcelku je takových primárních balkanismů
 /tj. kmenů/ 12 a vytvořily 76 derivací. Pět šestin z těchto zá-
 kladů /tj. 10/ je původu slovanského.^{14/} To byly kmeny označující
 cí barvy, avšak některé jejich odvozeniny už barvy neoznačují,
 tj. přesahují rámec terminologie barev. - Nyní si všimneme termí-
 nů pro barvy, utvořených od takových balkánských základů, které
 barvy n e o z n a č ů j í . /Ty termíny jsou tedy balkanismy nepřímé,
 druhotné./ Jde o 6 rumánských odvozenin od 6 různých základů no-
 vořeckých, slovanských i tureckých /trandafiriu, naramzat aj./.

Z k m e n ů r o m á n s k ý c h , k t e r é o z n a č ů j í b a r v y , j s o u
 nejproduktivnější původní základy římské: alb-, "bílý" /asi 35
 odvozenin/, galben-/gälbin- "žlutý" /24 odvozenin/aj.^{15/} Produktiv-
 ností se římským kmenům nemohou rovnat žádné jiné kmeny, tedy ani
 balkánské. Celkem je románských základů, označujících barvy, 16,
 vytvořily asi 150 nových slov. /A 91 % těchto odvozenin je od zá-
 kladů římských!/- Derivace od románských kmenů, které barvy

n e označují, jsou početnější než odpovídající derivace balkánské /je jich celkem 11/, avšak kmenů je méně /pouze 4/.

Úhrnem vytvořilo 18 balkánských kmenů 82 odvozenin /tj. termínů pro barvy/ a 20 kmenů románských 161 odvozenin. Balkánských produktivních základů je tedy pouze o desetinu méně než románských a balkánských derivací je skoro polovina románských. To znamená, že převaha prvků románských nad balkánskými je u derivace daleko menší jak tomu bylo u počtu termínů /při sčítání termínů byla důležitost balkánismů nejméně desetkrát menší než termínů románských, u produktivity kmenů však jde o asi 50 a 90 procent !/.

Nepřímé čili sekundární balkánismy vznikají zpravidla od kmenů s l o v a n s k ý c h /plāv-iu, pistr-ui, a îm-bujor-a aj./ . Z neslovanských kmenů jsou základy novořecké produktivnější než turecké /od tureckého kmene se utvořil termín pouze v jednom případě, liljachiu/. Prvky řecké se zřejmě lépe přizpůsobily jazykovému systému rumunštiny než turecké.

5. Čtyři procenta z počtu termínů pro barvy, tj. deset termínů, nemění se ani podle rodu ani podle pádu ani podle čísla, jsou to adiectiva i n v a r i a b i l i a . Osm z nich je původu francouzského /gri, maro, bleu aj./, jeden je z němčiny /pepit/a/ a jeden je balkánský /pembe "světle červený, růžový", z turečtiny/.^{16/} Jestliže z 24 až 25 balkánských termínů zůstal neměnný pouze jediný /nejspíše proto, že zakončení na přízvučné -e je u rumunských adjektiv naprosto neobvyklé, ba dokonce ojedinelé/, pak to ukazuje, že balkánismy jsou do morfologického a kmenoslovního systému rumunštiny velmi dobře zapojeny.

Termíny pro barvy jsou, přibližně, ze dvou třetin a d j e k -

t i v a . /Přeaně to říci nelze, protože adjektiva se snadno a často mění v adverbia a v substantiva, která slovníky leckdy vůbec nezaznamenají./ O zbývající termíny se přibližně rovným dílem dělí slovesa a /v slovnících zachycená/ substantiva. - Nejčastějším sufixem, tvořícím adjektiva, je -iu, /z lat. -ivus/, dále -it, -at /tj. zakončení participia perfecti/, deminutivní sufixy -isor, -ior, -el, -icios, -atic, -uř, pak sufix -os aj. Slovesa se pravidelně tvoří příponou -i, méně -a. Málo se vyskytují prefixy, a to jen jediný, totiž in- /z lat. in-/. Afixy jsou zpravidla římského původu.

6. Přicházíme k z á v ě r u. Víme již, že počet termínů původu balkánského nedosahuje ani deseti procent z počtu termínů pro barvy a že skutečný význam balkanismů v řeči je ještě značně menší. Nadto jejich vliv v moderní rumunštině časem ustupuje. /Terminologie barev je asi z 95 % románská./ Pevnou pozici mají balkanismy v barvách lomených a v kombinacích bílé a černou nebo lomenou barvou, slabší pozici u barev základních a spektrálních. Nejnebezpečnějším konkurentem balkanismů je tzv. sekundární živel románský, tj. tvořivá síla moderní rumunštiny.

Balkanismy s t a r š í - tj. předřímské /termín murg/, slovanské a maďarácé /termín şarg/ označují téměř výhradně barvy smíšené s šedou, příp. kombinované s bílou nebo černou, zato čisté a spektrální barvy neoznačují vůbec. Týkají se často pěstování dobytka a koní. Z balkanismů m l a d š í c h - tj. tureckých a patrně i řeckých - jen menšina /na počet/ označuje barvy lomené a v ještě menší míře se vztahuje k dobytku nebo koním /sem patří 3 turecké termíny/, většina značí naopak jasné nebo nápadné zbarvení /např. "růžový", "citrónově žlutý", "fia-

lově modrý" aj./ a tíhne k barvám čistým, nikoli lomeným /to platí pro 5 termínů tureckých a nejspíše také pro 1 řecký/. - Vysvětlení snad podá kulturní historie, etnografie nebo pod.

Produktivnost balkánských kmenů a základů slovních je daleko silnější /v poměru ke kmenům románským/ než jak ukazoval prostý poměr počtu i významu termínů balkánských k románským. Je to nový důkaz, že v minulosti byla produktivita a životnost balkanismů mocnější než nyní.

Největší význam mezi balkanismy mají prvky slovanské, ať už se to týká počtu a důležitosti termínů anebo produktivity kmenů.^{17/} S touto produktivností souvisí vznik tzv. slovních "rodin". Členové takové "rodiny" se navzájem podporují, resp. upevňují svou společnou pozici v řeči; působí tu podobnost sémantická i fonématická. Proto snadněji z jazyka zmizí slovo významově i formálně izolované než celé "rodina".

Pro to, do jaké míry se balkanismy včlenily do jazykového systému rumunštiny, máme hlavně tři kritéria: 1/ zda se jednotlivé termíny obměňují morfologicky /podle rodu, pádu, čísla/: víme, že tomu tak je téměř u všech balkanismů 2/ jaká je produktivnost balkánských slovních základů: je několikrát větší než procentuální podíl počtu balkánských termínů 3/ zda si tyto termíny vytvořily frazeologii: to se stalo u termínů nejpevněji do systému řeči zapojených, tj. u balkanismů slovanských a předřimských. - Vidíme, že balkanismy jsou dobře začleněny do soustavy rumunské "langue". Přesto však centrum systému /u terminologie barev/ zaujaly prvky původu románského. Balkanismy, z nichž dvě třetiny mají platnost jen omezenou /tj. jsou archaické, vzácné, lidové nebo dialektické/, byly vytlačeny na periferii systému;

to platí především o prvcích novořeckých, maďarských a tureckých.^{18/}

Jaké jsou předpoklady pro možnost balkanizace jednotlivých onomasiologických úseků? Jsou tři : 1/ nedostatek "klíčových" /tj. maximálně rezistentních/ termínů v příslušném úseku
2/ terminologická neustálenost a konkurence termínů mezi sebou
3/ nepřesné hranice významových odstínů u termínů.

Jestliže v rumunštině spolu zápasí tendence romanizující a balkanizující, pak v ostatních balkánských jazycích je jistě situace podobná - jenže v albánštině je místo romanizující tendence tendence albanizující, v řečtině zase "grécizující" apod. Ale zjistit, jaký je vzájemný poměr těchto dvou sil v jazyce, jak zasahují do jednotlivých jazykových rovin apod., to už je úkol bádání budoucího. Bylo by také dobré srovnat balkánské jazyky mezi sebou po stránce onomasiologické. Tím bychom se přiblížili k přesnějšímu probádání lexikální struktury balkánského jazykového svazu.^{19/}

B I B L I O G R A F I E

Actes du Premier congrès international de linguistes à La Haye ...
1928, Leiden;

A n d r é , Jacques : Etude sur les termes de couleur dans la
langue latine, Paris 1949;

Archives néerlandaises de phonétique expérimentale, VIII-IX,
1933, La Haye;

Bálgarski etimologičen rečnik /autoři: Georgiev Vl., Gálábov Iv.,
Zaimov J., Ilčev St./, I. A-Z, Sofija 1962-1971, /Izdat. na Bálg.
akad. na naukite/;

Bálgarski tálkoven rečnik /autoři: A n d r e j č i n L., Geor-
giev L., Ilčev St. ect./, 2.vyd., Sofija, 1963 /Nauka i izkustvo/;

- B ō h m , F.X. : Barva v teorii a v praksi, Praha, 1932, nákl. Jednoty čsl. matematiků a fysiků;
- C a n ő r e a , I.-A., Adamescu, Gh. : Dicționarul enciclopedic ilustrat, București 1931;
- D a n e ő , Fr. : The Relation of Centre and Periphery as a Language Universal /Travaux linguistiques de Prague, 2, 1966, 9-21/;
- D i m i t r a k u , D. : Mega lexikon tis ellinikis glossis, I-IX, Athinaí-Thessaloniki, 1949-1951;
- Dicționarul limbii române, I et seq., Academia Română, București, 1913 et seq. ;
- Dicționarul limbii române literare contemporane, I-IV, Acad.Rep. Pop.Române, București, 1955-1957 ;
- Dicționarul limbii române moderne, Acad.Rep.Pop.Române, București 1958 ;
- F i l i p e c , Josef : Probleme des Sprachzentrums und der Sprechperipherie im System des Wortschatzes /Travaux linguistiques de Prague, 2, 1966, 257-275/ ;
- Fjalor i gjuhës shqipe, Tirana 1954 ;
- G e r e v , Najden : Rěčnik na blăgarskyj jazyk, I-V, Plovdiv, 1895-1904 ;
- Gramatica limbii române, vol.I : Vocabularul, fonetica și morfologia, Acad.Rep.Pop.Române, București 1954 ;
- Gramatica limbii române, vol.I,II, ed.a II-a, Acad.Rep.Pop.Române, București 1963 ;
- H e r n e , Gunnar : Die slavischen Farbenbenennungen, Uppsala 1954 ;
- H o c h e g g e r , Rudolf : Die geschichtliche Entwicklung

- des Farbensinnes, Innsbruck 1884 ;
- H o n y , H.C. - Íz, F. : A Turkish-English Dictionary, 2. vyd. Oxford 1957 ;
- Istoria poporului român, red.A.Ōtetea, Edit Őtiinŕifică, Bucu-
reŕti, 1970 ;
- Istoria României, I, 1960, II, 1962, Acad.Rep.Pop.Romîne, Bucu-
reŕti ;
- I v e k o v i ć , F., B r o z , I. : Rječnik hrvatskoga jezika,
I-II, Zagreb 1901 ;
- K a r a đ ž i ć , Vuk Stefanović : Srpski rječnik /1P1P/ /Sab-
rana dela Vuka Karadžića, knj. druga, Beograd, 1966/ ;
- K é l é k i a n , D. : Dictionnaire turc-français, Istanbul
1926 ;
- L e o t t i , A. : Diccionario albanese-italiano, Roma 1937 ;
- Magyar értelmazó kéziszótár, vyd.Akadem.naklad.,Budapeŕt. 1972 ;
- M a n n , S.E. : An Historical Albanian-English Dictionary ,
London 1948 ;
- M e y e r - L ũ b k e , W. : Romanisches etymologisches Wörter-
buch, 3.Aufl., Heidelberg 1935 ;
- O t t , A n d r é G. : Étude sur les couleurs en vieux français,
Paris 1899 ;
- P e t r o v i c i , Emil : Studii de dialectologie ŕi toponimie,
Edit.Acad.R.S.R., Bukuresti, 1970 ;
- P i t t e r , Emil : Nauka o barvách, 2.vyd.,Āes.Budějovice 1949
/K.Azsobaký/ ;
- P o l á k , Václav : Dictionnaire étymologique de la langue al-
banaise /v rukopise/ ;
- Rečnik na makedonskiot jazik, red.B.Konecki, I-III, Skopje 1961,
1965, 1966 ;

- Rečnik na sãvremennija bãlgaraki knižoven ezik, red.St.Romanaki, I-III, Bãlg.akad. na naukite, Sofija, 1955-1959 ;
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jęzika, I-XVII, Jugoslav.akad. znan. i umjetn., Zagreb 1880-1962 ;
- R o s e t t i , Al.: Istoria limbii romãna de la origini pînã în secolul al XVII-lea, Edit. pentru literatura, București 1968 ;
- S c h m i d t , J.H. H e i n r i c h : Synonymik der griechi - schen Sprache, III, Leipzig 1879 /Teubner/ ;
- T i k t i n , H.: Dictionar romãn-german, I-III, București 1895-1925 ;
- V a c h e k , Josef : On the Integration of the Peripheral Elements into the System of Language /Travaux linguistiques de Prague, 2, 1966, 23-37/

Poznámky

- 1 Srv. např. Ros., 203, 601.
- 2 Petr., 292-303.
- 3 Srv. Ros., 601-604, 204.
- 4 Srv. Pitter, 14, 21, 29; Bõhm, 34, 88, 92, 98, 100; Herne, 7, 9, 13.
- 5 Zjistili jsme u rog- 14 vytvořených slov a 6 případů frazeologie resp. sousloví, u singer- 3 slova, u rumen- 9 vytvořených slov.
- 6 Srv. Gram.1963, I, 121; t., II, 505.
- 7 Jjistili jsme 16 odvození a 8 případů frazeologie resp. sousloví: verde ce stejjarul, a îndruga verzi și uscate aj.
- 8 Od slovanského adjektiva plavŭ "plavý" máme doloženy pouze rumunské odvozeniny, mateřské slovo však už ne. V době, kdy

rumunština od něho tvořila derivace, muselo mateřské slovo, přirozeně, v podvědomí Rumunů ještě existovat. Dnes už vymizelo, a s ním i možnost dalších derivací.

- 9 Ros., 21Osl., 212, 214, 215sl., 222, 260, 272, 279. Kmen murg- je doložen s významem "/tmavo/šedý, černavý, temný" v albánšt., bulh., srbochorv., makedonšt., patrně v sicilšt., snad v campidánšt. /Sardinie/. V albánštině má substantivum maskul. murk význam "černý n. tmavohnědý kůň". V gegakém dialektu /sev.albánština/ femininum murgjinë znamená "hnědá kráva". /Viz příslušné slovníky v bibliografii, též REW³, a rukopisný slovník V.Poláka./
- 10 Ist.R. I, 30, 32, 37, 45, 73, 75, 324, 397, 400, 507, 752, 766sl., 782, 807; Ist.R. II, 18, 226, 287sl., 776, 831sl. aj.; Ist.p. 30, 54, 78, 88, 131, 164. Srv. též zde pozn.9.
- 11 Slovník Tiktinův má vedle rus ještě deminutivum od něho rusculeț /1878 a 1910 doloženo/; slovník Cardreův /1931/ už odvozeninu rusculeț nemá, a DLRM /1958/ už nemá dokonce ani termín rus /jakožto označení barvy/.
- 12 Do této onomasiologické oblasti patří také termín pepit /n. pepita/ "pepita /o tkaninách/", adiectivum invariabile, který - jediný z celé terminologie barev - pochází z němčiny. Přišel v době nejnovější, přinesen obchodem. Přirozeně to není balkanismus.
- 13 Viz pozn. 10 zde.
- 14 Jsou to kmeny : băl-, pestr-, pistr-, rumen-, sur-, plăv-, smed-/smead-, sin-, cern-, brez-/breaz-. Vytvořily 61 slov /ze 76ti/.
- 15 Vytvořily celkem asi 135 slov.

- 16 Francouzských jsou tedy čtyři pětiny, balkánských jenom desetina. Invariabilia jsou termíny především pro látky, tkaniny. Šíří se hlavně z velkých měst vlivem obchodu a módy. Srv. Gram. 1963, I, 121.
- 17 14 termínů, z toho 7 /polovina/ s omezenou platností /tj. archaismy, dialektismy apod./; všech balkánských termínů je 24 anebo 25, z toho 15 anebo 16 /dvě třetiny/ s omezenou platností.
- 18 Srv. Daneš, 11-12, 15-16; Vachek, 23, 24, 33-34; Filipce, 258sl., 264, 266sl., 269, 271sl., 273.
- 19 Srv. Actes, 18 /N.Trubetzkoy/; Archives, 119 /B.Havránek/.

- - -

L'évolution de la langue daco-roumaine est dominée par deux tendances contraires, celle romanisante et celle balkanisante. Ses éléments romans sont primaires, secondaires et tertiaires; ses éléments balkaniques comportant deux couches principales. Nous avons limité notre champ d'observation à un seul domaine onomasiologique: c'est la désignation des couleurs.

Il y a des différences considérables entre le traitement des couleurs primitives - en y ajoutant le blanc avec le noir - et la désignation des couleurs à valeurs "rabattues". On établit une hiérarchie fondamentale des différents termes d'après leur position dans le système lexico-sémantique, on montre le rapport de termes d'origine romane envers ceux d'origine balkanique à l'intérieur de différents secteurs onomasiologiques,

on scrute la solidité de leur incorporation dans la structure morphologique et dans le système de suffixation, préfixation ect., on fait voir l'importance des éléments venus des différentes langues étrangères, soit balkaniques, soit romanes ou d'autres, etc. En particulier, on compare la productivité des radicaux d'origine balkanique avec ceux d'origine romane.

La puissance de la tendance balkanisante faiblit avec le temps. On cherche à déterminer des conditions de la balkanisation du vocabulaire.